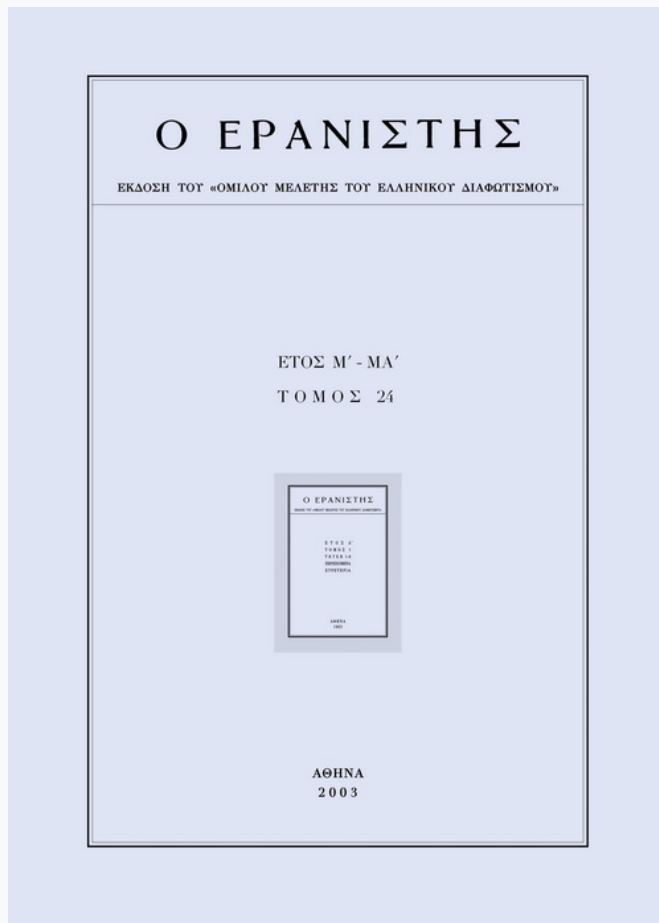

The Gleaner

Vol 24 (2003)

Η «Έκθεσις της Ταυρικής Χερσονήσου», ένα έργο του Ευγένιου Βούλγαρη πού έχει εκδοθεί

Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/er.16](https://doi.org/10.12681/er.16)

To cite this article:

Αποστολόπουλος Δ. Γ. (2003). Η «Έκθεσις της Ταυρικής Χερσονήσου», ένα έργο του Ευγένιου Βούλγαρη πού έχει εκδοθεί. *The Gleaner*, 24, 200–201. <https://doi.org/10.12681/er.16>

«ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΤΑΥΡΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ»

ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΗ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΕΚΔΟΘΕΙ

Ο BORIS L. FONKICH, ΣΤΟΝ τόμο στὸν ὁποῖο συγκέντρωσε παλαιότερες δημοσιευμένες καὶ νεότερες ἀνέκδοτες μελέτες του καὶ δημοσίευσε μετὸν τίτλο *Manuscripts Grecs dans les Collections Européennes. Études Paléographiques et Codicologiques 1988-1998* (Μόσχα 1999), συμπεριέλαβε καὶ ἓνα (ἀνέκδοτο) μελέτημά του μετὸν τίτλο «Νέα αὐτόγραφα τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη». Ἐκεῖ ὑποδεικνύει πὼς τὸ χειρόγραφο ποὺ σώζεται στὴν Sächsische Landesbibliothek τῆς Δρέσδης μετὸν ταξινόμικὸ ἀριθμὸ Da 54 περιέχει ἓνα ἔργο τοῦ Βούλγαρη μετὸν τίτλο «Ἐκθεσις τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου». Τὸ ὄνομα τοῦ Βούλγαρη δὲν σημειώνεται στὸ χειρόγραφο τῆς Δρέσδης, τὸ γεγονός ὅμως ὅτι εἶναι γραμμένο μετὸ χερί του, συνδυαζόμενο μετὸ ὅσα ἄλλα στοιχεῖα ἀναφέρει ὁ Fonkich, τὸν ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ αὐτόγραφο ἔργο τοῦ Βούλγαρη ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὸ χρονολογήσουμε στὸ 1781 — καὶ πάντως πρὶν ἀπὸ τὸ 1788.

Τὶς ἴδιες σκέψεις ἐπαναδιατυπώνει στὸ τέλος μιᾶς μελέτης του στὴν ὁποία παρουσίασε ἓνα μαθητικὸ τετράδιο τοῦ Ἐλευθέρου (Εὐγένιου) Βούλγαρη, μελέτη ποὺ δημοσίευσε στὸν εἰκοστὸ δεῦτερο τόμο τοῦ Ἑραμιστῆ.¹ Ἐκεῖ ὁ Fonkich ἐπαναλαμβάνει τὴν πεποίθησή του ὅτι τὸ χειρόγραφο τῆς Δρέσδης καὶ τὸ ἔργο ποὺ περιέχει «οὐδέποτε ἀποτέλεσε ἀντικείμενο μελέτης τῶν ἐρευνητῶν τοῦ Βούλγαρη».

Καὶ ὅμως τὸ ἔργο παραδίδεται καὶ ἀπὸ ἓνα ἄλλο χειρόγραφο καὶ τὸ κείμενό του ἔχει δημοσιευτεῖ ἤδη ἀπὸ τὸ 1853. Τὰ στοιχεῖα αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ εἶχα ἐντοπίσει ὅταν ὁ ἐκλεκτὸς φίλος ἔστειλε στὸ περιοδικό μας γιὰ δημοσίευσή τὴν πρὸ πάνω μελέτη του, κρίνω σκόπιμο νὰ τὰ θυμίσω ἐδῶ σὰν συμπλήρωμα σὲ ὅσα ἔχουν πρόσφατα δημοσιευτεῖ γιὰ τὸν Βούλγαρη.

Στὸν πρῶτο τόμο τοῦ περιοδικοῦ Ὁ Φοίνιξ, ποὺ ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται στὴν Κέρκυρα τὸ 1853, ἀποδόθηκε στὸν Εὐγένιο Βούλγαρη καὶ δημοσιεύτηκε τὸ ἔργο «Ἐκθεσις τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου ἢ τοῦ λεγομένης Μικρᾶς Ταταρίας». Δημοσιεύτηκε σὲ συνέχειες στὰ «Φυλλάδια» στ' -η' τοῦ περιοδικοῦ ἀπὸ τὸν Μ. Ἰδρωμένω. Μετὸ ἓνα σύντομο σημείωμα, ποὺ δημοσιεύεται στὴν ἀρχὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου,² ὁ Μ. Ἰδρωμένω ἀναφέρει τὰ σχετικὰ μετὸ χειρόγραφο ποὺ χρησιμοποίησε.

1. Boris L. Fonkič, «Τὸ μαθητικὸ τετράδιο τοῦ Ἐλευθέρου (Εὐγένιου) Βούλγαρη», Ὁ Ἑραμιστῆς 22 (1999), 80-89· τὸ χωρίο ποὺ ἀκολουθεῖ στὴ σ. 87.

2. Ὁ Φοίνιξ, τ. Α', Φυλλάδιον στ' (Αὐγούστος 1853), 137.

Τὸ χειρόγραφο ἀνῆκε στὸν Νικόλαο Βαλσάμο, ἀπόγονο τοῦ Βούλγαρη καὶ ἕναν ἐκ τῶν κληροδόχων του, σύμφωνα μὲ ὅσα ὄριζε στὴ διαθήκη του. Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ὁ Κερκυραῖος Ἰωάννης Μυλωνόπουλος ἀντέγραψε τὸ κείμενο (μαζί μὲ κάποιες ἐπιστολὲς τοῦ Εὐγένιου) καὶ παραχώρησε στὸν Μ. Ἰδρωμένο τὸ δικαίωμα νὰ τὸ δημοσιεύσει.

Τὸ χειρόγραφο ὥστόσο ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Μ. Ἰδρωμένος σήμερα λανθάνει. Μιὰ δειγματοληπτικὴ σύγκριση ποὺ ἐπιχείρησα στὰ δύο χειρόγραφα, τῆς Δρέσδης καὶ τῆς Κέρκυρας (ἀπὸ κάποιες φωτογραφίες φύλλον τοῦ πρώτου σὲ σύγκριση μὲ τὸ δημοσιευμένο κείμενο τοῦ δεύτερου), μὲ ἔπεισε πὼς δὲν παραδίδουν ταυτόσημο κείμενο. Γεγονὸς πάντως εἶναι πὼς τὸ κείμενο τοῦ Βούλγαρη δὲν σώζεται ἀπὸ ἕνα καὶ μόνο χειρόγραφο καὶ πὼς τὸ ἔργο ἔχει γνωρίσει ἤδη μιὰ δημοσίευση.

Ἡ σχέση τῶν δύο χειρογράφων καὶ κυρίως ἡ ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου περιμένουν τὸν ἐρευνητὴ ποὺ θὰ τὰ ἐπεξεργαστεῖ καὶ θὰ τὰ ἀναδείξει.³ Καὶ στὴν προσπάθεια αὐτὴ θὰ πρέπει, νομίζω, νὰ συμπεριλάβει καὶ τὴν ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ἂν τὸ ἔργο τοῦ Βούλγαρη ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ ἐκτενέστερο *Ἱστορία τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου ἤτοι Κριμίου Μικρᾶς Ταταρίας* ποὺ δημοσιεύτηκε σὲ δύο τόμους στὴ Βιέννη τὸ 1792· μιὰ ἱστορία (ἐκ τῆς ἰταλικῆς διαλέκτου μετενεχθεῖσα).⁴

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

3. Ὅπως μὲ πληροφορεῖ ἡ κυρία Ἰλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, ἔχει ἐτοιμάσει μελέτη γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Βούλγαρη ἢ ὅποια θὰ δημοσιευτεῖ στὸν τόμο *Wiener Byzantinistik und Neograezistik. Beiträge zum Symposium «Vierzig Jahre Institut für Byzantinistik und Neograezistik der Universität Wien»*, ποὺ θὰ κυκλοφορήσει στὴ Βιέννη τὸ 2004.

4. Περιγραφή τῆς ἐκδόσεως καὶ ἀναγραφή τῶν σωζομένων ἀντιτύπων τῆς βλ. Γ. Γ. Λαδάς - Ἀθ. Δ. Χατζηδῆμος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1791-1795*, Ἀθήνα 1970, σ. 145, ἀρ. 78· Θωμᾶς Ι. Παπαδόπουλος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (1466-1800)*, Ἀθήνα 1984, σ. 203, ἀρ. 2734 καὶ τοῦ ἴδιου, *Βιβλιοθῆκες Ἀγίου Ὁρους. Παλαιὰ ἑλληνικὰ ἐντυπα*, Ἀθήνα 2000, σ. 208. Ὁ συνάδελφος καὶ φίλος Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος μοῦ ἐπισημαίνει πὼς στὴν καταγραφή τῶν βιβλίων τοῦ Βιζύης Δανιὴλ Πάντουβα, τὰ ὅποια κληροδότησε στὴ μονὴ τῆς Πάτμου, ἀναφέρεται καὶ τὸ «Περιγραφή τῆς ταυρικῆς χερσονήσου»· βλ. Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος - Διάκ. Χρυσόστομος Φλωρεντῆς, *Πατριτικὴ Βιβλιοθήκη. Κατάλογος τῶν ἐντύπων (15ος-19ος αἰ.)*, τ. 3, Ἀθήνα 1996, σ. 173.